

Krachttermen

Over burgerkracht en de risico's van suggestieve retoriek

Ard Sprinkhuizen, Margot Scholte, Kees Penninx, Daan Heineke, Lia van Doorn

Introductie

Nederland verkeert in zwaar weer. De economische crisis, veroorzaakt door jarenlang onverantwoord speculeren door de bancaire sector, laat diepe sporen na in de publieke sector. De overheden voelen zich gedwongen zwaar te snijden in de begroting en er wordt ongekend fors gekort op de omvang van het ambtelijk apparaat in alle lagen van de overheid. Met name de sociale sector in brede zin heeft en krijgt het zwaar te verduren. Passend onderwijs, de jeugdzorg, beschutte arbeid, de AWBZ, het persoonsgebonden budget krijgen de komende jaren met grove ingrepen te maken. En het is geen uitzondering dat sociaal werk onder de Wmo (maatschappelijk werk, samenlevingsopbouw, jeugdwerk, ouderenwerk, maatschappelijke opvang) nu al geconfronteerd wordt met bezuinigingspercentages van 20-30%. Na de overheid zelf zijn sociaal werk en sociale zorg de grootste bezuinigingspost (begrotingsscan grote gemeenten 2011, NICIS institute).

Dit hoeft geen verwondering te wekken. Het is een bekend patroon in tijden van economische laagconjunctuur. De eerste klappen worden altijd uitgedeeld in de hoek van 'de welzijnswerken' (Engbersen en Sprinkhuizen, 1999). Dat heeft te maken met de versnippering van het veld, waardoor er moeilijk één vuist gemaakt kan worden. Het heeft ook te maken met de complexe legitimeringsvraagstukken waar het veld feitelijk sinds de professionaliseringsslagen vanaf de jaren '50 van de vorige eeuw mee worstelt. Waarom kan het onderling hulpbetoon eigenlijk niet door burgers zelf worden verzorgd? En: ondermijnt professionele inmenging niet de kracht van het individu, of in ieder geval de verantwoordelijkheid die hij voor z'n eigen leven heeft en zou moeten nemen? Het zijn vragen die niet alleen door kritische buitenstaanders, maar ook altijd luid door de sociale professies zelf worden gearticuleerd (Koenis (1992), de precare identiteit van sociaal werkers). Het is zelfs inherent aan het werk van de sociale professies, waar met het nodige tasten

en zoeken telkens opnieuw antwoorden moeten worden gevonden die passen bij de tijd en omstandigheden (zie bijvoorbeeld de mooie verhandeling van Tony Judt (2010)). Daarin ligt de kracht én de zwakte van sociaal werk. Telkens weer moet zij zich opnieuw uitvinden, bewijzen, legitimeren. Het is niet alleen een tweede natuur van sociaal werk, het vormt misschien zelfs wel de kern ervan.

Het Achterhuis-syndroom revisited

Wat wel verwondering wekt is dat er in tijden van economisch zwaar weer steevast voormannen in en uit de sociale sector opstaan die de sector van ingebakken onvermogen betichten om ‘de sociale kwesties’ aan te vatten. Na de oliecrisis aan het eind van de jaren ’70 was dit Hans Achterhuis, met zijn radicale kritiek op het welzijnswerk (welzijnswerk maakt mensen afhankelijk en scheidt al doende haar eigen vraag). Een kritiek zó radicaal dat er geen weerwoord op mogelijk leek. Achterhuis sloeg met zijn analyse in ieder geval tijdelijk de legitimeringsgronden onder het sociaal werk vandaan en maakte daarmee de weg vrij voor de bezuinigen op het welzijnswerk die elkaar in snel tempo opvolgden tijdens de kabinetten Van Agt en Lubbers. Jan Willem Duyvendak herlas in 2009 voor TSS de Markt van Welzijn en Geluk, en zijn belangrijkste conclusie in retrospect is waarschijnlijk het best te vatten met de woorden: ‘nou nou’, daarmee doelend op het ontbreken van de nuance en ruimte voor tegenspraak. Het kostte het sociaal werk in Nederland ongeveer 20 jaar om de dreun te boven te komen.

De laatste tijd roeren zich opnieuw enkele prominenten om de stormvlag op het schip van welzijn te hissen. Twee jaar geleden verkondigde de toenmalige welzijnsdirecteur Heinz Schiller blijmoedig de uiterst merkwaardige boodschap dat zijn welzijnsorganisatie Doenja in het Utrechtse Kanaleneiland er niets toe deed, dat zijn projecten evengoed niet uitgevoerd konden worden, en dat hij eigenlijk geld over had. Zijn boodschap: “bezuinigingen zijn een zegen”. Om zijn woorden kracht bij te zetten en als reactie op de kritiek die Schiller kreeg, volgde een boek onder de titel ‘De kunst van het stijgen’. Schiller betoogt hierin dat investeren in scholing en opleiding een veel grotere bijdrage levert aan sociale stijging dan investeren in welzijnswerk. Een analyse van het niveau dat water beter helpt tegen de dorst dan een mariakaakje. Dat neemt niet weg dat Schillers betoog gemakzuchtig werd overgenomen door branchegeenoten en kortzichtige lokale politici. Dat het een uitstekende voedingsbodem is om

bezuinigingen onder het huidige politiek gesternte te legitimeren (welzijnswerk is een linkse hobby) is evident. Maar waarom het sociaal werk zich als lammeren naar de slachtbank laat afvoeren bevreemdt ons. Hoe anders is bijvoorbeeld de situatie in het Verenigd Koninkrijk, waar momenteel ook draconische bezuinigingen op het ‘social work’ dreigen. Maar waar de sociaal werkers zich heftig tegen teweer stellen. De afgelopen weken waren er massale protesten waarbij sociaal werkers de straat op gingen, protesteerden tegen de bezuinigingen en tegen de uitholling van hun beroep.

Het rapport Burgerkracht, de toekomst van het sociaal werk in Nederland van De Boer en Van der Lans (RMO, 2011) vormt een volgende schakel in het Achterhuissyndroom waarmee de sector behept lijkt. Met name de ferme taal die zij hanteren is niet mis: ‘Het welzijnswerk is verrot’ en: ‘De welzijnsinstellingen hebben hun langste tijd gehad’.

Het is me wat

Eén van de grote attracties in het Ministerie van VWS in Den Haag was de Zwevende Steen van Wim Schippers. Het was dan ook een prachtobject. Een steen die op magische wijze leek te zweven boven z’n vierkant sokkel, waar op de vier zijden de woorden stonden gebeiteld: “Het – is – me – wat”. Het kon haast niet symbolischer. Het merendeel van de tijd werkte het complexe systeem niet dat de reusachtige steen in de lucht zou moeten houden, en lag ie gewoon plat op z’n sokkel. Het is me wat, verzuchtte de stroom ambtenaren en bezoekers die de gevallen steen dagelijks met de roltrap passeerden. De analyse van De Boer en Van der Lans over wat er allemaal mis is in de sector sluit aan bij veel breder levende gedachten, die ook onderbouwd worden door analyses van anderen (Lub en Sprinkhuizen, 2010, Giltay-Veth (2009), Tonkens, 2010, Penninx en Sprinkhuizen, 2011). Terecht stellen de Boer en van der Lans dat de verantwoordingscultuur tussen gemeentebesturen en welzijnsdirecties dodelijk is. Waar het eerst ging om inputfinanciering ging het voorts om outputfinanciering om tenslotte te eindigen in ingewikkelde afrekenmechanismen waarin het streven naar het zichtbaar maken van maatschappelijke effecten doorgeslagen is in ingewikkelde registratie- en controlesystemen. Het systemisch denken in de institutionele verhouding tussen overheid en welzijnsorganisaties van allerlei pluimage is zonder meer een sta in de weg voor noodzakelijke vernieuwing. Dit is overigens, tragisch genoeg, goed te zien in het vernieuwingsprogramma Welzijn Nieuwe Stijl waarin het

Ministerie van VWS, de VNG, de MO-groep en MOVISIE de krachten bundelden. Dat begon met een stevig pleidooi voor een nieuwe rol voor de professional en de burger, op basis van de bakens die toenmalig staatssecretaris Bussemaker formuleerde. Maar dat uiteindelijk uitdraaide op een eenjarige impuls, waarin vooral de ‘opdrachtgever-opdrachtnemer’-relatie onder de loep wordt gelegd. Terwijl het wel duidelijk is, dat het gemorrel op dat niveau de sociale kwesties niet veel verder zullen helpen.

|

Burgerkracht als Haarlemmerolie?

Of de oplossing vervolgens is om consequent en radicaal vanuit ‘de’ burger (‘maar nu écht’) te vertrekken, zoals De Boer en Van der Lans bepleiten is een tweede. Het pleidooi om burgers onderling meer voor elkaar te laten betekenen en hen daarbij niet voor de voeten te lopen, is weliswaar niet nieuw en het kan niet vaak genoeg worden benadrukt om dat als sociaal werk ter harte te nemen. Hierin is het essay dan ook zonder meer te prijzen. Aan de wijze waarop het pleidooi in ‘Burgerkracht’ vervolgens wordt vormgegeven kleven echter nogal wat risico’s. We noemen er hier zes.

Risico 1: Kwetsbare burgers belanden in de marge

De Boer en Van der Lans pleiten ervoor dat overheidsinspanningen zich in de toekomst beperken tot de meest kwetsbare groepen. Zij hebben het over 1–5 % van de bevolking. Dit percentage lijkt rijkelijk laag ingeschat. Zo benoemen zij zelf al dat ruim 6% onder de armoedegrens leeft, enkele honderdduizenden Nederlanders te kampen hebben met problematische schulden, anderhalf miljoen Nederlanders laaggeletterd zijn, 15% van de jongeren het VMBO-niveau niet haalt en dat een belangrijk deel van de allochtonen in de grote steden en slechte buurten woont en allerwegen een slechtere uitgangspositie heeft. Een percentage van tussen de 15% en de 20% dat in ieder geval bij tijd en wijle steun nodig heeft om het hoofd sociaal en economisch boven water te houden is realistischer (zie bijvoorbeeld D. Heineke, R. van der Veen en N. Kornalijnslijper, 2005). Sterker nog, in de 1-5% van De Boer en Van der Lans is eigenlijk al wel voorzien door middel van allerhande hulpverlening (wat onverlet laat dat dat veel beter kan). Het zijn met name de 15% minder zichtbare en minder overlast gevende sloebers en pechvogels die aan de onderkant van de arbeidsmarkt bungelen, die fragiele netwerken hebben, die hun opleiding niet af weten te maken, die in de verkeerde buurten wonen. Individuen en gezinnen die, met inzet van (professionele) ondersteuning en met onderling hulpbetoon, een grotendeels fatsoenlijk of bevredigend leven kunnen leiden. Overigens zijn dit soort indicatieve percentages sowieso bedrieglijk. Het zijn grove gemiddelden. In buurten en straten waar het er slechter voor staat is het, zelfs met de percentages die De Boer en Van der Lans hanteren, te verwachten dat een kwart

tot meer dan de helft van de bewoners niet zonder enige vorm van professionele steun het hoofd boven water zal kunnen houden.

Risico 2: het radicale pleidooi voor 'de' burger schiet z'n doel voorbij

De Boer en Van der Lans ruimen in hun radicale pleidooi veel plaats in voor het gegeven dat burgers onderling meer voor elkaar kunnen betekenen en dat hier winst op te behalen valt. Dit is zonder meer het geval, zo vermoeden ook wij. Echter: waar komt toch de zelfkastijdende mantra vandaan dat het welzijnswerk 'geen oog voor de burger' zou hebben? Vermoedelijk is een belangrijk deel van de door De Boer en Van der Lans aangehaalde vijf miljoen vrijwilligers op de een of andere wijze, direct of indirect met het welzijnswerk verbonden. Menig succesvol burgerinitiatief is door professionals geïnitieerd. Het feit dat Nederland al decennia in de top tien staat van landen met de meeste vrijwillige inzet lijkt in ieder geval geen indicator voor een institutioneel veld dat de goedwillende burgers voortdurend voor de voeten loopt. In de praktijk zie je dan ook doodgewoon allerlei hybride initiatieven waar bijvoorbeeld sportverenigingen, buitenschoolse opvang, opbouwwerk, onderwijs (en zelfs ggz-instellingen) en ga zo maar door samen met burgers in georganiseerde en ongeorganiseerde banden lichte coalities vormen. Welzijnsorganisaties blinken ook vaak uit, in tegenstelling tot instituties in de tweede lijn, in het binden van vrijwilligers aan hun activiteiten óf in het ondersteunen van vrijwilligers. In Breda houdt welzijnsorganisatie WIJ bijvoorbeeld 700 vrijwilligers op de been. In de Nederlandse situatie gaat succesvolle vrijwillige inzet vaak gepaard met vitale coalities met professionals. Professionals lopen burgers helemaal niet in de weg, integendeel. Het betoog van De Boer en Van der Lans wordt er niet sterker op door een enkele ambtenaar op te voeren die pal voor z'n eigen model staat (de wijkcoaches in Enschede), of 'deskundigen' te citeren die feitelijk voor eigen parochie en eigen zaak preken (Buurtdiensten, Eigen Kracht Centrale, Humanitas). Het zouden geen goede ondernemers zijn als ze het niet zouden doen, maar het maakt het pleidooi niet geloofwaardiger. Veel van het welzijnswerk is immers ook al te typeren als 'goed ondernemerschap' langs deze lijnen. Het pleidooi van De Boer en Van der Lans om te zoeken naar hybride financieringsvormen (en daarmee ook naar hybride verschijningsvormen) spoort met een patroon dat zich al enkele jaren voltrekt, en waardoor het maatschappelijk middenveld en burgerinitiatief een meerkleurig palet aan het vormen is. Dat is goed, zolang het maar niet wordt gegijzeld door

welzijnsondernemers die ineens van buurthuizen ‘productiehuizen’ maken waar entertainmentmanagers de scepter zwaaien. En de minder mondige burgers terug hun huizen in jagen. Het pleidooi van Hortulanus voor een meervoudig vraag- en aanbodspel in het welzijnswerk sluit hierbij goed aan, maar wordt vreemd genoeg nauwelijks meegewogen in het betoog.

Risico 3: Pas op voor de supergeneralist als rolmodel

Eenzelfde eenzijdigheid (‘de’ kwetsbare burger, ‘de’ participerende burger) kenmerkt de gepresenteerde oplossing om kwetsbare burgers ‘nu eindelijk eens’ te ondersteunen met een sluitende aanpak. In de eerste plaats is het een illusie om te denken dat er één sluitende aanpak zou zijn. In de tweede plaats is het een illusie om te denken dat er überhaupt een sluitende aanpak gevonden zal worden. Het is voor een groot deel van de multi-probleemgevallen al heel wat als de situatie beheersbaar en hanteerbaar wordt. Dus niet volledig van de alcoholverslaving af, maar zorgen dat die het dagelijks functioneren van het gezin of het individu niet onevenredig belast. Niet volledig schuldenvrij, maar een ‘net voldoende’ inkomen om te basisbehoeften te verzekeren. Dat levert een realistischer perspectief op wat professionals vermogen en wat haalbaar is. Daarnaast is het model van de integrale teams, die in Burgerkracht worden gepresenteerd als (alweer) ‘de’ oplossing ook al aan kritiek onderhevig. Met behulp van wijkcoaches en integrale wijkteams worden de zeer kwetsbaren opgespoord en benaderd en zij krijgen –gevraagd of ongevraagd- hulp aangeboden of opgedrongen. Het mooiste is Volgens De Boer en Van der Lans als deze professionals het mandaat krijgen van alle betrokken instanties om over instellingsgrenzen heen te interveniëren. Door uitkeringen of huisvesting te regelen zonder wachtlijsten of ingewikkelde en langdurige procedures. Door specialistische zorg in te schakelen als het hun deskundigheid te boven gaat en door sancties op te leggen als mensen zich niet aan afspraken houden of misbruik maken van de hen aangeboden hulp. *Paternalisme revisited*. Het klinkt allemaal fantastisch en in de praktijk zijn indrukwekkende voorbeeldprojecten te observeren. Toch knaagt er ook iets. Staan vertrouwen en controle en sanctioneren niet heel erg op gespannen voet met elkaar. En hoe ga je hier als professional mee om (en welke rol speelt bijvoorbeeld een beroepscode)? Vragen waar niet al te lichtvaardig mee om kan worden gesprongen, als sociaal werk zich als professie serieus wil blijven nemen. Op dit vlak dient het concept van de wijkcoach in Enschede die vaak als goede praktijk wordt voorgeschoteld

nog eens zorgvuldig tegen het licht gehouden te worden. De behoefte aan resultaten op korte termijn moet niet gepaard gaan met het ondermijnen van de principes van de rechtstaat. Ook hier moet een dringende bijsluiter worden bijgevoegd met veel noodzakelijke nuances. Moet het inderdaad gaan om dwang- en drangtrajecten op individueel niveau, of ook om samenlevingsopbouwachtige interventies in en rondom de cliëntsystemen, is bijvoorbeeld zo'n nuance.

Risico 4: De ontvlechting van systemen voor kwetsbaren en weerbaren leidt tot een driedeling in de samenleving.

Het voorstel van De Boer en Van der Lans om in feite twee systemen te creëren (laten we ze maar even de sociale wijkteams en de burgercoöperaties noemen), roept de vraag op hoe deze twee systemen met elkaar verbonden zouden moeten worden. Het is nu juist de kracht van sociaal werk om telkens weer proberen bruggen te slaan tussen de systemen, of in ieder geval bruggen te slaan tussen het sociaal werk voor mensen die net wat meer aan de onderkant van de samenleving verkeren en degenen die zeer kwetsbaar zijn. Door deze systemen te ontvlechten zal het niet alleen moeilijker worden brede onderlinge solidariteit vorm te geven. Het risico is ook levensgroot dat burgers die het niet redden in en met de 'burgerkrachtcentrales' sneller in het circuit van de sociale wijkteams terecht zullen komen. Feitelijk ontstaat er een driedeling van zeer kwetsbare burgers, weerbare burgers en een middencategorie wankelende burgers, waarbij de laatsten bij gebrek aan 'voorzorg' eerder dan voorheen in de penarie zullen raken. Vaak door sociale onhandigheid, door psychische kwetsuren, het ontbreken van voldoende vertrouwensbanden of een misplaatst gevoel van zelfstandigheid. Door het ontvlechten van de systemen en het ondermijnen van solidariteit (in plaats van het versterken ervan) wordt het beeld van het sociaal tekort als de eigen verantwoordelijkheid van de individuele burger bovendien versterkt. En daarmee wordt ook de deur verder open gezet naar legitimering van bezuinigingen op sociaal werk en welzijnswerk in den brede

Risico 5: Bezuinigingen op hoop van zegen

Het onderzoekssessay van De Boer en Van der Lans staat, en dat is pijnlijk, bol van de spierballenretoriek die het in een gepolariseerd klimaat vast goed doet, maar waar het sociaal werk en ook de burger waar het toch om gaat weinig mee geholpen is. De vraag hoe de institutionele logica zich moet ontwikkelen om

meer ruimte te creëren voor burgerinitiatief, zoals de opdracht grofweg luidde, wordt vertaald in kreten als ‘welzijnsinstellingen hebben hun langste tijd gehad’, ‘het einde van het rotte welzijnsbestel’, ‘geen oog voor de burger’. Daarnaast wordt het intrigerende betoog van Hans van Ewijk (2010) over de ongebreidelde groei van tweedelijnsinstuties en de noodzaak voor investeringen in de eerste lijn om het tij nu eindelijk te keren geplaatst in het verhaal van De Boer en Van der Lans over ‘Nederland Instutieland’. Waarmee wordt gesuggereerd dat het sociaal werk in hetzelfde rijtje kan worden geplaatst als de uitdijende instuties van de jeugdzorg of de gezondheidszorg. Bij close reading blijkt dat er wat anders staat in Burgerkracht, maar de suggestieve retoriek heeft dan allang z’n verwoestende werk gedaan, door aan te sluiten bij vreemde en onwaarachtige kreten als ‘De geluksmachine moet uit’ (Rutte) of waarin ‘links’ ervan beticht wordt ‘onverschillig te staan tegenover gemeenschapszin, deugden en moraal’ (Phillip Blond). Als er al iets zou bestaan als een ‘geluksmachine’ dan zou die voor veel groepen in de samenleving wel een tandje hoger mogen. En mocht het betoog nu resulteren in een legitimering van ingrepen in het geïnstitutionaliseerde deel van het *bestel*, dan was het tot daar aan toe. Maar de resultante is dat de bezuinigingen vooral een zegen zijn voor reorganisatieconsultants en een vloek voor sociaal werkers. Hans Zuiver kopte al in Zorg en Welzijn van mei 2011 dat er rigoureuus in het werk gesneden gaat worden. Hij is niet de eerste en niet de laatste die zich in het leger van welzijnsmanagers voegt, dat massale ontslagen aankondigt. Het betoog van De Boer en Van der Lans had over het krakende ‘bestel’ zullen gaan, maar het blijkt uit te draaien op het afserven van het welzijnswerk. Dat is fnuikend, juist nu het sociaal werk de nieuwe sociale kwestie als dwingende opdracht in sneltreinvaart op zich af ziet komen.

Risico 6: De professional overboord

Sinds meer dan 100 jaar geleden de eerste School voor Maatschappelijk Werk z’n poorten opende ontwikkelt het sociaal werk zich met vallen en opstaan tot een stevige professie. Er zijn tijden geweest dat dat buitengewoon goed ging (denk aan de eerste professionaliseringsslagen in de jaren vijftig toen het *social casework*, *social group work* en *community development* een stevig fundament legden onder het sociaal werk. Er zijn ook tijden geweest, en dat geldt met name de laatste 25 jaar, dat de professie zich teweer diende te stellen tegen legitimeringvragen die haar feitelijk wezensvreemd waren (zie bijvoorbeeld

Tonkens, 2011). Professionals in de publieke sector dienden zich te schikken naar een bureaucratische logica (dienstbaar aan procedures), naar een markt (dienstbaar aan een gearticuleerde vraag), en maar zelden dienstbaar aan welzijn en gezondheid van burgers (volgens een professionele logica). Met de komst van het Kabinet Rutte en de PVV als coalitiepartner levert de populistische logica het zoveelste vertoog waartegen sociaal werk zich teweer moet stellen.

Dienstbaar aan een schimmige belastingbetaler die vooral het eigenbelang voor ogen heeft en die alles wat zweemt naar solidariteit al snel als linkse hobby afdoet en bezuinigingswaardig acht. Het is dit vertoog waarin Burgerkracht zich naadloos schikt en de gure wind aanwakkert. Terwijl er juist pure noodzaak is om alle zeilen bij te zetten – juist in de eerste lijn om het falen van de tweede lijn op te vangen. Denk aan de grote stelselwijzigingen in de AWBZ. Denk aan het naar beneden bijstellen van de IQ-grens naar 70 voor het ontvangen van passende zorg. Denk aan het beperken van het pgb. Denk aan de wet Werken naar vermogen en de decentralisatie van beschutte arbeid. Denk aan het passend onderwijs en de jeugdzorg. Denk aan de minimalisering van investeringen in het wijkenbeleid. Denk aan de zeer forse kortingen op het gemeentefonds waardoor er nu al onevenredig hoog wordt bezuinigd op de Wmo. Bijna al deze maatregelen komen neer bij dezelfde groepen burgers, buurten, hun omgeving en de eerstelijnsvoorzieningen. Dit roept om een brede, vitale en sterke eerste lijn, met dito professionals. Het sociaal werk heeft daarom een pleidooi nodig voor nieuwe, stevige professionals van allerlei pluimage, generalisten, specialisten, vrijwilligers, burgers, die in een nieuw evenwicht antwoorden zoeken op de sociale kwesties van deze tijd.

Krachtgerichte bekommernis

Evelien Tonkens schetst als één van de uitwegen uit het bureaucratische doolhof waarin professionals in de publieke sector zich bevinden het ontwikkelen van een nieuwe democratische ambachtelijkheid van professionals. Kernbegrippen zijn: het goede willen doen omwille van de taak zelf, betrokkenheid en toewijding, materieel en mentaal, en concurreren met jezelf in plaats van met anderen. Het vraagt dialoogsturing, traagheid, toegewijde flexibiliteit, acceptatie van toeval, van het onbeheersbare en van materiële beperkingen, het uithouden

van frustratie in plaats van directe oplossing of ontkenning en verbeeldingskracht.

Van het lokaal bestuur vraagt dit om goede zorg (niet per se wat manifest wordt gevraagd of geld oplevert), om erkenning van loyaliteit en roeping, en een focus op middelmaat in plaats van de top. Het vraagt ook om kwalitatieve verantwoording, gebaseerd op vertrouwen. Intervisie, visitatie, reflectie horen daarin centraal te staan, ook publiekelijk tegenover elkaar. Zowel door bestuurders, managers, professionals als burgers.

Naast deze democratische ambachtelijkheid, die appelleert aan alle spelers die betrokken zijn bij de nieuwe sociale kwesties, zijn er zeker nog twee zaken die niet uit het oog mogen worden verloren bij de vraag hoe het sociaal werk zich de komende jaren moet ontwikkelen.

In de eerste plaats gaat het om het terugdringen van de onbalans tussen de institutionele tweede lijn en de eerste lijn van het sociaal werk en de nulde lijn van burgerinitiatief. De grote stelselherzieningen in de zorg, de beschutte arbeid, de jeugdzorg, het passend onderwijs zoals die door het kabinet Rutte in gang worden gezet bieden daarvoor inhoudelijk voldoende kansen. Hoewel het tempo en de mate waarin de herzieningen nu worden ingezet eerder doen denken aan een maniakale projectontwikkelaar die de sloopkogel door een grotendeels waardevolle en vitale buurt jaagt om het land zo snel mogelijk braak op te kunnen leveren aan de hoogste bidder. En liefst voordat de bewoners doorhebben wat hen is overkomen. Hoe dan ook zal aan het sociaal werk de ruimte (en financiën) moeten worden gegeven om de grote klappen die er zullen gaan vallen in de samenleving, met name aan de onderkant, op te vangen. Er kan niet telkens gratis worden verwezen naar de Wmo als 'vangnet' om lokaal alles op te vangen terwijl de mazen van dat net nu al onverantwoord groot aan het worden zijn onder de aanzwellende lokale bezuinigingen. Op lokaal niveau is het besef nauwelijks doorgedrongen dat investeren in de veerkracht van de samenleving om de grote klappen op te vangen ook daadwerkelijk grote investeringen in mensen en middelen vraagt. Het is anders niet te verklaren dat de gemeenten in het bestuursakkoord uit juni 2011 gretig steeds meer van de AWBZ-zorg (met grote kortingen) naar binnen hengelen en tegelijkertijd zeer fors in zorg en welzijn snijden. Deze weeffout in het denken bij veel lokale bestuurders heeft bijna het karakter van een genetisch defect (welzijn is een makkelijke bezuinigingsprooi), en gaat zeker al dertig jaar terug. Allereerst zal bij lokale bestuurders en bij de tweedelijns instituties (én bij sociaal werk én bij

burgers) moeten doordringen dat zij op elkaar aangewezen zijn om zich teweer te stellen tegen de gure sociale wind die door het land spookt. En dat de oplossingen om zorg te kunnen bieden aan kwetsbaren en om de veerkracht van bewoners in buurten te behouden alleen maar in samenhangende investeringen (onder andere ook vanuit de zorgverzekeringswet) en in een samenhangende visie kan worden gevonden.

In de tweede plaats gaat het om tijd. Veel tijd. Het draait hier feitelijk om de grootste omslag die de verzorgingsstaat meemaakt sinds de periode tussen pakweg 1955 en 1965, waarin de grote slagen werden gemaakt om armoede en bedeling terug te dringen (van AOW tot Bijstandswet). Dat vraagt geduld, rust om de aanpassingen te laten beklijven. Het vraagt ook om het temporiseren van maatregelen. Op het moment dat alles in één klap in de relatief korte tijd van enkele jaren zal moeten veranderen (de wijzer bij VWS staat nu bijvoorbeeld op 2013-2014), is het voorspelbaar dat ook alles op één groot fiasco uit zal lopen. Daar is geen kracht tegen bestand. Ook burgerkracht niet.

Tot slot

Het is tijd voor een heuse stelselherziening en niet een halfslachtige bezuinigingsslag op welzijn en sociaal werk. Het is nog altijd feit dat er in Nederland op jaarbasis ruim € 5000 per persoon uitgegeven wordt aan zorg, terwijl er aan welzijn zo'n € 100 per persoon gespendeerd wordt. Willen we serieus werk maken van het terugdringen van de kosten op zorg dan zullen we moeten investeren in welzijn. Met relatief geringe kosten kunnen er grote resultaten geboekt worden als het lukt om mensen iets meer te laten participeren, iets gezonder te laten leven en van iets ruimere financiële middelen te voorzien. Een rijk land – dat Nederland nog altijd is – bestrijdt armoede en is solidair met de meest kwetsbaren, ook in de wetenschap dat sommigen van die kwetsbaren de boel willens en wetens bedonderen. Dat is altijd zo geweest en dat zal altijd zo blijven. Het is bovendien een mechanisme dat we ook in de bovenste lagen van de bevolking goed kennen. Hoe waren we ook al weer in de economische crisis beland waardoor de bezuinigingen nu als een tsunami over Nederland rollen? Maar dat is wellicht wat te suggestief.

Over de auteurs

Ard Sprinkhuizen is senior onderzoeker bij het programma Trends en Onderzoek bij MOVISIE en associate lector Maatschappelijk Werk bij Hogeschool Inholland;

Margot Scholte is senior adviseur Beroepsontwikkeling bij MOVISIE en lector Maatschappelijk Werk bij Hogeschool Inholland;

Kees Penninx is zelfstandig adviseur en oprichter van ActivAge, voor nieuwe concepten en praktische toepassingen voor maatschappelijke inzet, informele zorg, wonen en participatie van ouderen;

Daan Heineke is senior adviseur jeugdbeleid bij Conclusion Advies en Management;

Lia van Doorn is lector Innovatieve Maatschappelijke Dienstverlening aan Hogeschool Utrecht.

Literatuur

Nico de Boer en Jos van der Lans (2011). *Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland*. Den Haag: RMO.

Nico de Boer en Jos van der Lans (2011). *Opzij voor burgerkracht. Hoe het rotte welzijnsbestel ingrijpend zal veranderen*. Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken/TSS, jaargang 65, 5, mei 2011. Utrecht: MOVISIE.

Lia van Doorn (2009). *Maatschappelijk dienstverleners in een veranderende omgeving*. Marie Kamphuis-lezing 2009. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Jan Willem Duyvendak (2009), *Hans Achterhuis na dertig jaar herlezen: ongekend radicale kritiek op welzijnswerk*. Tijdschrift voor sociale vraagstukken TSS (9). Utrecht: MOVISIE.

Radboud Engbersen en Ard Sprinkhuizen (1999). *Welzijnsbeleid tussen flexibiliteit en versnippering*. In: W. Trommel en R. van der Veen. *De herverdeelde samenleving*. Amsterdam: University Press.

Hans van Ewijk (2010). *Maatschappelijk werk in een sociaal gevoelige tijd*. Amsterdam, Utrecht: SWP/UvH.

Daniel Giltay-Veth (2009). *Het rendement van zalmgedrag. De projectencarrousel ontleedt*. Den Haag: Nicis.

D. Heineke, R. van der Veen en N. Kornalijnslip (2005). *Handreiking ketensamenwerking in de Wmo. Maatschappelijke ondersteuning in samenhang*. Utrecht, Den Haag: NIZW/SGBO

Daan Heineke et al. (2009). *Prachtige Praktijken van Lokale OGGZ-Netwerken. Vergelijking van ervaringen en resultaten in drie regio's*. Utrecht: MOVISIE.

Roelof Hortulanus (2011). *Ambivalenties in het sociale domein. Opdrachtverlening, professionele verantwoording en impactanalyse: de noodzaak van meervoudigheid*. Amsterdam, Utrecht: SWP/UvH.

Tony Judt (2010). *Het land is moe. Verhandeling over onze ontevredenheid*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.

Sjaak Koenis (1993). *De precaire professionele identiteit van sociaal werkers*. Utrecht: NIZW.

Vasco Lub, Ard Sprinkhuizen e.a. (2010). *Het spel op het maatschappelijk middenveld. Wmo Trendrapportage 2010*. Utrecht: MOVISIE.

Ministerie van VWS (2011). *Zorg die werkt: de beleidsdoelstellingen van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*. Den Haag: Ministerie van VWS.

Nicis (2011). *Begrotingsscan grote gemeenten 2011*. Den Haag: Nicis Institute.

Kees Penninx en Ard Sprinkhuizen (2011). *Krachtgerichte Sociale Zorg. Sociaal werk in de participatiesamenleving. Een verkenning*. Utrecht: MOVISIE.

Margot Scholte (2010). *Oude waarden in nieuwe tijden. Over de kracht van maatschappelijk werk in de 21^e eeuw*. Haarlem/Utrecht: lectoraat Maatschappelijk Werk Hogeschool Inholland, MOVISIE.

Evelien Tonkens (2010). *Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerking en professionaliteit in de publieke sector*. Amsterdam: Van Gennep.

Evelien Tonkens (2011). *Mondige burgers, getemde professionals. Probleem erkend. Hoe nu verder?* Presentatie conferentie Ruimte voor de professional, 12 april 2011. Amsterdam: UvA.